

УДК 343.9

О.В. ТКАЧ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОРУШЕНЬ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ

Ключові слова: розслідування порушень недоторканості приватного життя, криміналістична методика, криміналістична характеристика, елементи криміналістичної характеристики, спосіб вчинення злочину

Підставою для висунення початкових версій щодо обставин злочину та визначення напрямків подальшого розслідування порушень недоторканості приватного життя є відомості про спосіб їх вчинення.

У юридичній науці висловлюються різні точки зору щодо визначення поняття способу вчинення злочину. Одні вчені під способом злочину розуміють дії злочинця, що полягають у певній взаємозалежній системі операцій і прийомів підготовки, вчинення і приховування злочинів [1, с.134.], а інші – систему взаємозалежних, цілеспрямованих навмисних дій щодо підготовки, вчинення, приховування злочинів, здійснених відповідно до обставин та властивостей особи, а також обумовлені ними дії цілого ряду інших осіб, які необхідні для настання злочинного результату [2, с.45].

Потреби боротьби з незаконним втручанням в приватне життя, а також необхідність підвищення ефективності розслідування цього виду злочинів, зумовлюють розробку наукових положень про спосіб вчинення порушень недоторканості приватного життя.

Спосіб вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики досліджувався

такими провідними вітчизняним та зарубіжними вченими, як В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.К. Весельський, В.Г. Гончаренко, О.Н. Колесніченко, В.В. Куклін, В.К. Лисиченко, А.Г. Матусовський, С.П. Мітрічев, В.А. Образцов, І.Ф. Пантелеєв, В.В. Радаєв, М.В. Салтєвський, Л.А. Сергєєв, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та ін. Водночас, у науковій літературі не приділялося достатньо уваги розробці способу вчинення порушень недоторканості приватного життя, що зумовлює труднощі в процесі розслідування цього злочину. А тому дослідження способу вчинення порушень недоторканості приватного життя відповідає сучасним завданням науки криміналістики та запитам слідчої практики. Звідси, метою статті є висвітлення авторського підходу до розуміння способу вчинення порушень недоторканості приватного життя та визначення його зв'язку іншими елементами криміналістичної характеристики цих злочинів.

На сьогоднішній день ученими-криміналістами не розроблена окрема криміналістична методика з розслідування злочинів щодо порушення недоторканості приватного життя. Проте, статистика за січень-грудень 2014 року та січень-березень 2015 року свідчить, що в Україні в 2014 році зареєстровано 72 правопорушення, а за три місяці 2015 року – 26 правопорушень, відкритих за ст.182 Кримінального кодексу України [3]. Ці дані обґрунтовують практичну доцільність криміналістичного дослідження злочинів, що посягають на недоторканність приватного життя, зокрема про необхідність забезпечити правоохоронні органи науково-обґрунтованими методичними рекомендаціями щодо розслідування даної категорії злочинів. Основою формування такої криміналістичної методики має стати криміналістична характеристика злочинів що порушують недоторканність приватного життя. Важливим структурним елементом цієї криміналістичної характеристики є спосіб вчинення злочину.

Розробка криміналістичної характеристики злочинів як основа побудови та формування

оптимальних методик розслідування окремих видів злочинів та використання їх безпосередньо у розслідуванні є дуже важливою, більшість учених визнають необхідність і доцільність проведення такої роботи. В криміналістичній літературі існує певна множинність наукових поглядів щодо визначення кількісного і якісного складу елементів криміналістичної характеристики. Однак, В.Г. Гончаренко, В.В. Клочков, В.О. Коновалова, А.Г. Матусовський, М.В. Салтевський, Т.О. Седова, М.П. Яблоков та інші підтримують точку зору, що криміналістичну характеристику складають знання про закономірності взаємодії і взаємозв'язків елементів (а не просто відомості про елементи), оскільки це дозволяє більш ефективно розслідувати злочин [4, с.49–50]. Відомості про спосіб організації та вчинення порушень недоторканості приватного життя дає змогу скласти єдину картину про подію злочину. У зв'язку з цим найбільшу цінність становлять сліди злочину, що вказують на те, яким чином злочинець вчинив такі дії: знайшов спільників – партнерів, найманих осіб, організував злочин – обрав необхідну схему його вчинення, яка, на його погляд, давала можливість найбільш ефективно організувати цей злочин.

Спосіб вчинення злочину, який відбивається у слідах-наслідках, що залишаються після його вчинення, є важливим джерелом відомостей про злочинну поведінку. Детальний аналіз способу вчинення злочину в кримінально-правовому розумінні здійснив М.І. Панов, який запропонував під способом злочину розуміти певний порядок, метод, послідовність рухів і прийомів, застосовуваних особою в процесі вчинення суспільно небезпечного посягання на охоронювані законом суспільні відносини, поєднаним з вибіркоvim використанням засобів вчинення злочину [5, с.160].

В.М. Кудрявцев визначає спосіб вчинення злочину як певний порядок, метод, послідовність рухів і прийомів, застосовуваних особою для вчинення злочину [6, с.171]. Таке ро-

зуміння способу вчинення злочину відповідає етимологічному значенню поняття «спосіб», під яким розуміють «спосіб дії, прийом, метод здійснення чого-небудь», «той або інший порядок дій, метод у виконанні якої-небудь роботи, у досягненні якої-небудь мети» [7, с.704].

Вище наведене дає підстави для висновку, що спосіб вчинення порушень недоторканості приватного життя – дії злочинця, які полягають у збиранні, зберіганні, використанні та поширенні конфіденційної інформації про особу з порушенням встановленого чинним законодавством України порядку.

Спосіб вчинення порушень недоторканості приватного життя як елемент криміналістичної характеристики включає в себе підготовку, безпосередньо вчинення злочину та дії з приховання його слідів.

Підготовка до вчинення порушення недоторканості приватного життя може здійснюватися шляхом:

- входження до близького кола особи, з метою отримання доступу до особистих речей особи, в яких міститься конфіденційна інформація;
- пошук упосібників;
- відшукування та (або) придбання технічних засобів необхідних для збирання конфіденційної інформації;
- розробки плану, згідно з яким злочинець шляхом обману отримує від особи належну їй конфіденційну інформацію, тощо.

Способи безпосереднього вчинення порушень недоторканості приватного життя окреслені у диспозиції ст.182 Кримінального кодексу України і можуть здійснюватися шляхом «збирання», «зберігання», «використання» та «поширення» конфіденційної інформації.

Під незаконним збиранням конфіденційної інформації розуміють збір не уповноваженим на це суб'єктом відомостей про приватне життя іншої особи, що містять його особисту або сімейну таємницю.

Збирання інформації може здійснюватися з будь-яких джерел: із документів, бесід із ро-

дичами, сусідами, знайомими потерпілого тощо, як відкрито, під пристойним приводом, так і таємно, шляхом викрадення або з використанням підслуховуючих, відеозаписуючих пристроїв, інших технічних засобів [8, с.537].

З етимологічної точки зору термін «зберігання» походить від терміну «зберігати», яке має наступне значення – «удержувати щонебудь, не упускати, не втрачати» [9, с.448]. Виходячи з цього, незаконне зберігання конфіденційної інформації має виражатися в будь-яких діях з прямим умислом, котрі пов'язані з перебуванням зазначеної інформації у володінні злочинця. Злочинець може зберігати інформацію в приміщеннях, тайниках, тримати ці відомості постійно при собі за допомогою різних носіїв, а також утримувати їх в будь-який інший спосіб.

Наступними, близькими за значеннями, але різними за якісним показником, складовими частинами способу вчинення порушення недоторканності приватного життя особи є «використання» та «поширення». Ці два елементи є кінцевими в структурі способу вчинення порушення недоторканності приватного життя, саме в результаті їх настання виникають суспільно небезпечні наслідки.

Під поширенням слід розуміти повідомлення відомостей про приватне життя особи, що є обставинами її життєдіяльності, які виникають залежно від волі особи, і стосуються тільки її та не впливають на життєдіяльність інших осіб; повідомлення відомостей, що є обставинами життєдіяльності конкретної особи, що пов'язані з життям вузького кола осіб, тобто такі, які виникають у зв'язку з волевиявленням особи та можуть впливати на життєдіяльність інших осіб, зокрема відомості щодо статевої самоідентичності та поваги до неї, щодо інтимних стосунків, які підтримує особа; повідомлення відомостей про обставини життєдіяльності конкретної особи, що пов'язані з сімейним життям, тобто такі, які виникають від взаємовідносин кількох осіб та є однаково значущими для кожного з членів

сім'ї, третій особі. Одним із видів поширення конфіденційної інформації є її оголошення в публічному виступі на зборах, мітингу, засіданні тощо, в творі, що публічно демонструється, – тобто її відтворення на аудіо- і відеозаписі, у громадському місці; або шляхом обнародування цих відомостей у засобах масової інформації: у пресі, по радіо чи телебаченню тощо.

Під використанням мають на увазі користування злочинцем відомостями, що стосуються обставин життєдіяльності конкретної особи для задоволення певних своїх потреб чи одержання вигоди.

Як свідчить аналіз слідчої та судової практики за період 2012–2015 років, типовими способами вчинення порушень недоторканності приватного життя є наступні:

1. Збирання інформації про склад сім'ї конкретної особи, паспортні дані, в яких міститься конфіденційна інформація щодо серій, номерів паспортів членів сім'ї, їх дати народження, місця реєстрації та здійснення незаконного поширення конфіденційної інформації про осіб без їх згоди, третім особам [10].

2. Збирання інформації шляхом фотографування автомобіля особи та поширення відомостей шляхом направлення фотографій для проведення перевірки на предмет законності придбання цього автомобіля особою, без попереднього отримання її згоди [11].

Приховування порушень недоторканності приватного життя здійснюється з метою протидіяти його розслідуванню і найчастіше включає в себе такі дії як:

- знищення носіїв на яких міститься конфіденційна інформація про особу;
- знищення відбитків пальців злочинця;
- знищення фотографій, відеозаписів, які можуть вказати на особу злочинця;
- підкуп свідків;
- підкуп інших осіб, які шляхом непрямої вказівки можуть допомогти у визначення особи злочинця, тощо.

Спосіб вчинення порушень недоторканності приватного життя обирається злочинцем з

огляду на його індивідуально-психологічні особливості, наявність співучасників, характер попередніх стосунків з потерпілою особою, а також визначається місцем, часом та іншими особливостями обстановки його вчинення.

В ході досудового розслідування порушень недоторканості приватного життя відомості про спосіб вчинення злочинного посягання встановлюють під час проведення таких слідчих (розшукових) дій як огляд місця події, огляд документів, допит свідків, потерпілих, підозрюваних, проведення відповідних видів судових експертиз тощо.

Наведене вище дає підстави зробити наступні висновки:

1) визначення способу вчинення злочину має важливе значення для розслідування будь-якого злочину, оскільки він безпосередньо пов'язаний з іншими елементами його криміналістичної характеристики, зокрема особою злочинця, предметом злочинного посягання, типовими слідами злочину, обстановкою та відіграє важливу роль, як джерело фактичної інформації, що має організаційне і тактичне значення в процесі розслідування;

2) спосіб вчинення порушень недоторканості приватного життя – це дії злочинця, які полягають у збиранні, зберіганні, використанні та поширенні конфіденційної інформації про особу з порушенням встановленого чинним законодавством України порядку

3) спосіб вчинення порушень недоторканості приватного життя як елемент криміналістичної характеристики включає в себе підготовку, безпосередньо вчинення злочину та дії з приховання слідів злочину, знарядь злочину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурчак Ф. Г. Объективная сторона преступления // Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть общая / Ф. Г. Бурчак, Е. Ф. Фесенко. – К., 1985. – С. 134.

2. Кузнецова Н. Ф. Объективная сторона преступления // Уголовное право. Общая часть / Н. Ф. Кузнецова. – М., 1998. – С.45

3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення Форма №1 / затв. наказом ГПУ від 23.10.2012 р., № 100 за погодженням з Держстатом України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110381&libid=100820&c=edit&_c=fo#.

4. Седова Т. А. Значение криминалистической характеристики преступлений для разработки программ расследования / Т. А. Седова // Теоретические и практические проблемы программирования процесса расследования преступлений. – Свердловск, 1989. – С. 49–50.

5. Панов Н. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность / Н. И. Панов. – Харьков : Вища школа, 1982. – 160 с.

6. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления / В. Н. Кудрявцев. – М., 1960. – 171 с.

7. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1983– . – Т. 5 : Р-Т / уклад. : Р. В. Болдирев та ін. – 2006. – 704 с.

8. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 1196 с.

9. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.

10. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва по справі № 761/29030/13-к від 08.12.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42173797>.

11. Вирок Ковпаківського районного суду м. Суми по справі №1806/1-290/11 від 24.12.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/> | Review/28189218.

Ткач О. В. Спосіб вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики порушень недоторканності приватного життя / О. В. Ткач // Форум права. – 2015. – № 1. – С. 318–322 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_1_52.pdf

Здійснено спробу на основі аналізу наукових джерел та матеріалів слідчої і судової практики узагальнити способи вчинення порушень недоторканності приватного життя та сформулювати власний науковий підхід до визначення цього елемента криміналістичної характеристики вказаного вище злочину.

Ткач О.В. Способ совершения преступления как элемент криминалистической характеристики нарушений неприкосновенности личной жизни

Предпринята попытка на основе анализа научных источников и материалов следственной и судебной практики обобщить способы совершения нарушений неприкосновенности частной жизни и сформулировать собственный научный подход к определению этого элемента криминалистической характеристики указанного выше преступления.

Tkach O.V. Way of Fulfillment of a Crime as Element Criminalistics Characteristics of Infringements of Immunity of a Private Life

The author undertakes attempt on the basis of the analysis of scientific sources and materials investigatory and judiciary practice to generalize ways of fulfillment of infringements of immunity of a private life and to state own scientific approach to definition of this element criminalistics characteristics specified above a crime.

Форум права Форум